

A kolozsvári Zsidó Kórház

Gaal György

Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár

Kivonat

1921-ben a kolozsvári Hevra Kádisha keretében megalakult az Országos Zsidó Kórházegylet. Ez azonban csak azt követően tudott tényleges munkába kezdeni, hogy Sebestyén Dávid nagyiparos egy központi fekvésű telket adományozott neki. 1928-ban megnyílt az ambulatórium, 1929-ben pedig 28 ágyas kórházi részleg sebészeti, nőgyógyászati, szemészeti és radiológiai osztályokkal. 1931 szeptemberében avatták fel a kórház új, kétemeletes, 85 ágyas épületét, amelyben már minden szakban orvosi ellátást biztosítottak. A kezelt betegek közel fele – felekezetre való tekintet nélkül – ingyenes orvosi ellátásban részesült. A holokausztot követően a kórház 1946-ban újra megnyílt, de 1948-ban államosították. Itt alakították ki az egyetem III. klinikai tömbjét.

Kulcsszavak: kórház, szanatórium, ambulatorium, zsidók, orvosok, Hevra Kádisha

The Jewish Hospital from Cluj/Kolozsvár

In 1921 an Association of Jewish Hospital was founded at Cluj/Kolozsvár to collect funds. Only following the donation of a building site by Dávid Sebestyén there were conditions to open in 1928 an out-patients' department. The hospital with 28 beds was opened in 1929 with sections of Surgery, Gynecology, Ophthalmology and Radiology. Its first manager was Prof. Pál Steiner, the famous surgeon. A new two floor building with 85 beds was opened in September 1931 where all the medical specialties were practiced. Nearly half of the patients were treated without expenses indifferent of religion. Following the Holocaust the hospital was reopened in 1946, but in 1948 it was nationalized. It became Block III of Clinics.

Keywords: hospital, sanatorium, out-patients' department, Jews, doctors, Chevra Kadisha

Az első világháború tragikus kimenetele igen nagy változásokat hozott Erdély orvostársadalmában. A román hatóságok 1919 májusában „átveszik” az egyetemet, amelynek eredményeként a tanszékvezető professzorok állás és klinika nélkül maradnak, majd az év nyarán a klinikák is átvételre kerülnek, az adjunktusok és tanársegédek többsége szintén elveszti állását. Csak azok a román származásúak maradnak meg az 1919 őszén megnyíló román egyetem kötelékében, akik leteszik a román király iránti hűség esküt, ezek aztán professzori kinevezést kapnak (pl. Iuliu Hațieganu belgyógyász, Coriolan Tătaru bőrgyógyász). Az állás nélkül maradt magyar orvosok egy része – különösen a nem erdélyiek – a távoztatmenekülést választják, többeket ki is utasítanak. Mások viszont a magánpraxis kiépítésével keresnek megélhetést. Az egyetem 1921-es szegedi letelepítésével szinte vala-

mennyi magyar orvostanár eltávozik Kolozsvárról [2].

Akik mégis helyben maradnak, azok széles páciéntúrákat alakítanak ki, néhányan magánintézetet létesítenek. Erre nagy szükség is van, mert a város és környékének ekkor még többségében magyar és zsidó lakossága lehetőleg nem veszi igénybe a román egyetemi klinikák szolgáltatásait. A bizalmatlanság fő oka, hogy az újonnan ide kinevezett orvostanárok többségének neve ismeretlen volt, s velük csak románul lehetett volna értekezni. Eleinte a román hatóságok egyetlen kórházat meghagytak magyar kézben, mert ez a Magyar Vöröskereszt Egylet tulajdonát képezte, s hivatalos elnevezése Erzsébet Mária Szanatórium, vagy közismerten Vöröskereszt Kórház volt. Nagyobb műtéteket csak itt végezhettek a magyar és zsidó orvosok. Ezt a kórházat a román állam 1928 májusában egy miniszteri rendelettel kisajátítja, majd 1929. március 1-jétől „átveszi”, s 20 magyar orvos állás nélkül marad [4]. Ilyen körülmények között főleg a sebészeti szakok művelői kénytelenek magán-sanatóriumok köré tömörülni. Már korábban megalakult a Mátyás Mátyás vezette Park Szanatórium,

Dr. Gaal György

400184 Kolozsvár - Cluj-Napoca

Str. N. Cristea nr. 3.

E-mail: gaalviola@yahoo.com

1. ábra. A kórház 1931-ben emelt épülete

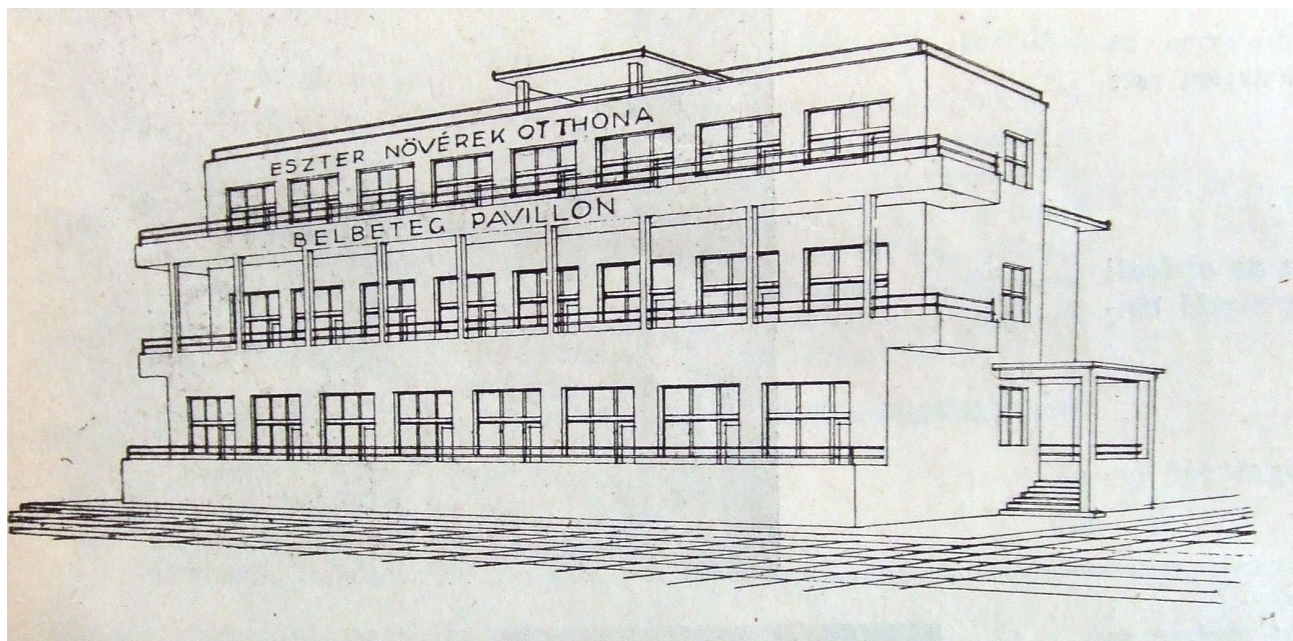
Steiner Pál ekkoriban nyitja meg Charité Szanatóriumát [3], később létesül a Lengyel Szanatórium. Ezek azonban főleg a tehetősebb betegek ellátására szakosodtak, a szegényebb rétegeknek be kellett érniük a háziorvossal. Az egyházak fordultak a szegényebb rétegek felé, s így jött létre 1928-ban a Zsidó Közkórház, majd 1933-ban a Református Kórház. Dolgozatunkban az előbbi intézmény két évtizedes történetét vázoljuk fel.

A zsidó hitközségek mellett rendszerint Hevra Kádisa néven ismert „szentegylet” létesült a nyomorultak, betegek segítésére és a halottak illő ellátására, eltemetésére. A kolozsvári hitközség Hevra Kádiséja 1836-ban jött létre. Az 1860-as évektől rendszerint egy-egy sebészt, később orvost alkalmazott, aki a szegény betegeket lakásukon felkeresse, gyógyítsa, szükség esetén receptet írjon fel, amelynek alapján aztán az egylet pénzén megvásárolták a gyógyszert [29]. A zsidó kórházalapítások is rendszerint a hevrák keretéből indultak ki, s eleinte egy-két betegszobával rendelkező szegényhajlékok viselték ezt a nevet.

Kolozsvárt először Glasner Mózes főrabbi veti fel 1907-ben egy Hevra-gyűlésen, hogy Kolozsvárt is létesíteni kellene egy zsidó kórházat, hasonló a nagyváradihoz. Nagyváradon már 1830-tól létezett ilyen intézmény, amelynek 1905-ben emeltek egy 80 ágyas új épületet. De a kolozsvári aránylag kisszámú, 7000 fő körüli zsidóság ekkor még nem igényli a külön kórházat, az egyetemi kli-

nikákon őket is ellátják. A hatalomváltás után már az 1920. március 13-i Hevra-gyűlésen felmerül az igény egy zsidó kórház létesítésére, Steiner Pál professzor javasolja, hogy a város zsidó orvosai alkossanak egy bizottságot a kórházalapításra. Egyelőre Blumenfeld Sándor, Boskovics József, Jakobi József és Leitner Fülöp orvosokat vonják be a bizottságba, valamint a Hevra vezetőit [29]. A városban élő zsidó orvosok többféleképpen viszonyultak a szervezkedéshez. Egyesek magukat már magyarnak tekintették, s távol maradtak minden izraelita- vonatkozású szervezkedéstől. Ezt a magatartást választotta például Elfer Aladár belgyógyász, a magyar egyetem egykori rendkívüli tanára, Purjesz Zsigmond hú tanítványa. Mások ugyan részt vettek a szervezkedésekben, de végül egyéni úton – saját jól felszerelt rendelőben vagy szanatóriumban – teljesítették ki pályájukat. Ilyen úton haladt Mátyás Mátyás sebész-nőgyógyász vagy Traub Vilmos szívgyógyász. A harmadik csoport tagjai a felekezeti alapú összefogásban, egy zsidó intézmény felállításában látták a jövőt. Ezek is mindnyájan magánrendelőt tartottak fenn. Vezetőjük eleinte Steiner Pál, az egyetem volt rendkívüli sebész tanára, a kitűnő urológus és Jakobi József belgyógyász.

A kórházszervezés 1921 nyarán tényelegesen beindul. Július 17-én a Hevra-székházban Glasner főrabbi biztató beszédét követően megalakul az Országos Zsidó Kórházegylet. Jakobi József ismerteti a kórház

2. ábra. Az 1938-ban elkezdett épület tervrajza

tervét, mely egy 500 ágyas modern intézet lenne, nem csak a város vagy Erdély, de egész Románia zsidó betegeit ellátná. Az egyesület élére Wertheimer Miksa gyárost, főtitkárául Pollák Sándor ügyvédet választják. A 80 tagú választmány keretében külön orvosi tanács létesül Steiner Pál elnökletével [9, 25, 29]. Egy másik bizottság kidolgozza az alapszabály-tervezetet, amelyet a szeptember 22-i gyűlésen fogadnak el. A Hevra 100 ezer lejt juttat a kórházegyletnek, de ez még telekvásárlásra sem elég. A szatmáriak ekkoriban bejelentik, hogy ők lemondanak a külön kórházalapításról a kolozsvári javára [19]. Közben a Poale Cedek („a becsületesség munkásai”) elnevezésű iparosegylet is az öreg rokkantaknak kórházat alapítana, de ők is lemondanak tervükről. Novemberben a Kórházegylet propaganda-hadjáratot indít pénzgyűjtésre. Feuerstein Béni vállalja, hogy Amerikába utazik, s az innen elszármazottaktól gyűjt pénzt [29]. Ugyanakkor körlevelet intéznek minden erdélyi hitközséghez és hevrához, hogy gyűjtsenek a kórház felállítására [5]. Az alapszabály a tagságot négy csoportba osztja: alapítványos (évi 10 ezer lejt tagdíjjal), rendes (600 lejt), pártoló (300 lejt), segítő (24 lejt). A Hevra is növeli támogatását, de az összeg nem elég a kezdeti költségekhez, s az ügy a következő évben „elalszik” [9, 29].

A kórházügynek váratlan feléledését Sebestyén Dávid (1855–1930) nagyvállalkozó adománya tette lehetővé. Sebestyén kőfaragó legényből kőbánya tulajdonos, majd Erdély egyik legnagyobb építkezési vállalkozója lett.

Bányáiból szállították a követ a fővárosi Országház és a Kúria épületeihez, Kolozsvárt pedig az egyetem, az Igazságügyi palota, a Státusházak és a Sebestyén-palota felhúzása fűződik a nevéhez. Harminckét évig töltötte be az ortodox zsidó hitközség elnöki székét. Jótékonykodott, saját pénzéből emeltette 1896-ban a szamosfalvi Honvédelem-emlékművet. Smil családnevét Sebestyénre változtatta, 1913-ban székelyhidasi előnévvel magyar nemességet kapott, utóbb a román koronarend tisztikeresztjével is kitüntették. Sebestyén és felesége 1927. június 10-én ünnepelte aranylakodalmát. A jelen lévő Glasner Akiba főrabbitól megkérdezte, hogy mire volna leginkább szüksége a hitközségnek. A főrabbi egy kórház felállítását hozta szóba. Erre Sebestyén egyik központi fekvésű, egyholdas telkét (melyen 16 lakás és 3 üzlethelyiség található több földszintes épületben) a kórház céljaira adományozta [26]. Ez a 3 millió lejt érő telek megfelelt a kórháznak. Egyelőre csak épületeit kellett kiüríteni és átalakítani. Október 16-ára összehívták a Zsidó Kórházegyesület közgyűlését, ezen felolvasták Sebestyén alapítólevelét. Maga az alapítványtevő is személyesen megjelent, s további támogatást helyezett kilátásba. Az újjáalakuló egyesület díszelnökéül választották Sebestyént, fiát, dr. Sebestyén József (1884–1966) ügyvédet pedig az ügyvezető elnökséggel tisztelték meg. Az orvosi szervezést Steiner professzor mellett Mezei Sándor szemészre és Heller József nőgyógyászra bízta, a főtitkár Hamburg József szemorvos lett [27, 29].

Sebestyén József dinamikus szervezőmunkáját dicséri a kórház további története. 1928 tavaszára a kórház-egyesületnek már 800 tagja van. Rendszeresen eljárnak a nagyobb vidéki központokba, ahol helyi támogató csoportokat hoznak létre, az első sikeres útjuk Désre vezet. 1928 nyarán már 18 ilyen csoportjuk működik [29]. 1928. május 20-án nyitják meg az átalakított épületekben az ambulatóriumot, rövidesen 32 orvos vállal itt hetente néhány óra ingyenes rendelőt. Ennek az évnek a betegálmányából 35% vidéki és 40% más vallású [29].

Nyilvánvalóvá válik, hogy – főleg a vidéki betegek és a sebészeti beavatkozást igénylők ellátására – kórtermekre is szükség van. Ezért Devecseri Emil mérnök tervei szerint néhány épületrészt átalakítanak, s 1929. november 10-én megnyílik a 28 ágyas kórházi részleg. Itt egy kitűnően felszerelt műtőt létesítenek. Négy osztály indul be: a sebészet főorvosa és egyben a kórház első igazgatója Steiner Pál professzor, a szülészeti-nőgyógyászati osztályt Büchler Dezső, a szemészetet Hamburg József, a röntgen-intézetet Herskovits Izidor vezeti. A belgyógyász Fenichel Mór az igazgatóhelyettesi tisztséget tölti be, egyelőre külön osztály nélkül [12, 29]. Miután Steiner 1929 júliusában megnyitja saját Charité elnevezésű magánszanatóriumát (most CFR-kórház), már főleg ott tevékenykedik [3], úgyhogy 1930-ban lemond az itteni igazgatói tisztségről, utóda Fenichel Mór lesz.

Az 1930. augusztus 14-én Debrecenben építész fiánál váratlanul elhunyt Sebestyén Dávidot a kórház udvarától kísérik ki a Tordai úti ortodox temetőbe. A szertartáson több rabbi vesz részt, de a városi hatóságok is képviseltetik magukat, a kórház orvosai nevében Hamburg József mond búcsút. A sírnál Steiner Pál tolmácsolja az igazgatóság részvétét. Sebestyén utolsó kívánsága szerint még fél millió lej jut a kórház és különösen egy ottani imaterem létesítésnek a céljaira [26]. Ehhez az összeghez járul a kórházsorsjegy- akció két és fél milliós nyeresége. A sorsjegyhúzást évről éve megismétlik.

A bővítés újabb lépése egy teljesen új, a modern igényeket kielégítő kórházépület felhúzása. A Strasser és Öhlbaum cég tervezi meg és kivitelezi, az építkezést Heves Vilmos mérnök ellenőrzi. 1930. szeptember 5-én helyezik el az alapkövét [12, 29]. A következő év májusának elején a hároméves mandátum lejártával a Kórházegyesület tisztújító közgyűlést tart, ezen Sebestyén Józsefet egyhangúlag újráválasztják, őt alelnök kerül mellé (nem orvosok, hanem módos nagypolgárok), a főtitkár Neufeld Jenő belgyógyász lesz. A 60 tagú választmány mellett külön női választmány létesül. Meghatározzák, hogy szeptem-

ber elején nyissák meg az új kórházépületet.

Az 1931. szeptember 6-án megtartott kórházavatás már városi eseménnyé válik. Előtte szeptember 3-án külön sajtóbemutatót tartanak, amelyen Sebestyén József vezeti végig az újságírókat a termeken, osztályokon. A vasárnapi ünnepségre eljön a román egyetem rektora, Iuliu Hațieganu, és az Orvosi kar dékánja, Victor Papilian, a két legnevesebb orvosprofesszor, mindketten beszédet mondanak; a kormány üdvözlését Victor Hodor államtitkár tolmácsolja, rámutatva, hogy milyen nagy dolog a gazdasági válság idején építkezni; a várost Sebastian Bornemisa helyettes polgármester képviseli. Ők románul szólnak, Glasner főrabbi németül prédikál. A nagyváradi zsidó kórház is képviselteti magát. Neufeld Jenő főtitkár összegezi az eddigi eredményeket: 14 ezer járóbeteg, 940 fekvőbeteg láttak el, 400 nagy műtétet hajtottak végre, 185 szülést vezettek le. A most megnyíló modern laboratóriumokkal minden igényt ki fognak elégíteni. Végül a rabbik felavatják a kórházi templomot. Az elhangzott beszédek külön füzetben adják ki [14, 15].

Az új épületben most már 85 ágygal rendelkeznek. Jóformán minden kórházi osztály létesül, kivéve a fertőzőt és zárt elmegyógyászatot. Az intézmény neve ezután: „Sebestyén Dávid és Neje” Zsidó Közkórház. A kórház két részlege a közkórházi és a szanatóriumi. A közkórházi (vagy III. osztály) a következő osztályokból áll: belgyógyászat (30 ágy), sebészet a hozzá csatlakozó urológiával (szeptikus és aszeptikus műtővel), szülészeti-nőgyógyászat (II. emelet), szemészet (világos és sötét vizsgálótermekkel), fül-orr-gégészeti, csecsemő- és gyermekgyógyászat külön tejkonyhával, ideggyógyászat, bőrgyógyászat és venerológia. A Röntgen-intézet külön szárnyban, jól elszigetelten működik a legmodernebb felszereléssel. A laboratórium három helyiségben mikroszkópos és kémiai valamint bakteriológiai és szerológiai vizsgálatokat biztosít, hetente egyszer Wassermann-próbákat végeznek, a kórszövettani laboratórium felszerelése folyamatban van. A szanatóriumi részleg (I. és II. osztály) az I. emeletet foglalja el, itt egy- és kétágyas szobák találhatók, a beutaltakat a város bármelyik orvosa kezelheti a kórházi felszerelések igénybevételével. Míg a III. osztályon a napi ellátás 75 lej, a kezelés ingyenes, a II. osztályon 180, a III. osztályon 250 lej a bennfekvés. Az ambulatórium külön épületben található, itt egy betegnyilvántartási iroda, váróterem és két rendelő létesült, s ide csatlakozik a fogászat is. Az itteni vizsgálatokat többnyire orvosok végzik teljesen ingyenesen [9, 12, 29].

A kórház orvosainak változását – pontos kimutatás

híján – elég nehéz követni. A belgyógyászatot eleinte Dóri Béla vezette, 1932 augusztusában a sajtó hírt ad arról, hogy Jakobi Józsefet meghívták belgyógyász főorvosul [24]. Fenichel Mór igazgató is belgyógyász volt. A sebészen Haas Marcell követte Steinert, miután ő 1934-ben Bukarestbe távozott, Róth Marcell magántanár vette át az osztályt. Az ide kötődő urológiai rendelést Lasz Gyula, az ortopédiait Weinberger Zsigmond látta el. A nőgyógyászatban nagy volt a rivalizálás: Büchler Dezső 1932 áprilisában lemond a főorvosi beosztásról, mert egy második szakjába vágó főorvosi állást is meghirdettek [21]. Ezt Vértés Oszkár magántanár foglalja el, de ő 1933 szeptemberében meghal. Utána Pártos Ervin és Farkas Tibor dolgozik az osztályon. A dermatológia-venerológián eleinte Goldberger Ede a főorvos, utóda Löbl Adolf. Az állandóan zsúfolt fül-orr-gégészen Boskovics Henrik, majd 1931 novemberi halála után Goldglanz Henrik a főorvos. A gyermekgyógyászatot Kappel Izidor indítja be, a 30-as évek közepén Kis Árpád veszi át vezetését. Az ideg- és elmegyógyászatnak Elekes Miklós, a fogászatnak Vass Zoltán a főorvosa. A laboratórium vezetője Stern Vilmos. Elektrokardiográfiás vizsgálatokat Farkas Imre végez. A Röntgen-intézetet végig Herskovits Izidor vezeti. Az 1930-as évek közepén Unger László, Vajna Andor, Walter Leó, Wollheimer József alorvosokként dolgoznak a kórházban [7, 29].

Az új épületben való elhelyezkedést követően megduplázódnak a költségek, amelyekről a Kórházegyesületnek kell gondoskodnia. Sebestyén József érdeme, hogy mindenféle pénzszerzési lehetőséget felkutató és hasznosító. 1931 októberében a megye legtekintélyesebb személyiségeit kéri fel a kórházszakszervezésének húzásának zsűrijébe: Emil Colbazi prefektus (bőrgyógyász), Coriolan Tătaru polgármester (bőrgyógyászprofesszor), Richard Filipescu ügyész, Ioan Pordea közjegyző. Ő maga képviseli a Kórházegyesületet. A húzásra a városháza nagytermében kerül sor. Erdély-szerte minden évben megtartják a Zsidókórház-napokat: hanuka ünnep első napjának adományait beküldik a Kórházegyesületnek. Februárban megrendezik a Zsidókórház-bált szépségversennyel összekötve valamelyik díszes teremben.

A kórház gondot fordít a tudományos továbbképzésre. Ez egyrészt ülésszakok rendezésével, másrészt gazdag könyvtár fenntartásával valósul meg. Nyáron több hónapi gyakorlatra felvesznek bennlakó zsidó egyetemi hallgatókat. Ezeknek időnként továbbképző kurzust tartanak. Az orvosok többsége rendszeresen eljár mind az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvosi Szakosztályának, mind

pedig a zsidó orvosok Paul Ehrlich Orvostudományi Egyesületének a szaküléseire. Ott előadásokat, betegbemutatókat tartanak. 1932 júniusában az Unitárius Kollégium dísztermében a „Zsidó Kórház Orvosi köre” tart ülést Vértés Oszkár elnökletével. Ezen Hamburg József előadását hallgatják meg a tábeszes szemidegsvadásról. Korábban Hamburgnak ezt az előadását a bécsi Szemészeti Társaság is értékelte. Most hárman is hozzászólnak [23]. A két világháború közötti korszak második erdélyi magyar orvoskongresszusát az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1932 augusztusi nagybányai vándorgyűlése alkalmából rendezték. Ezen az előadók közel egyharmada, 17 orvos képviselte a kolozsvári zsidóságot. Róth Marcell sebész-magántanár kezdeményezésére megalapítják a Zsidó Gondozó- és Ápolónővérek Eszterrendjét. Ez a más felekezeteknél már működő keretek közt az ápolónői hivatást vállalná fel, tagjai rendszeres szakképzés és záróvizsga után diplomát kapnának [7, 12]. 1935-ben a kórház orvosai és medikus gyakornokai részére Bevezetés a klinikai diagnosztikába címmel továbbképző tanfolyamot rendeznek. Ennek előadói a legtapasztaltabb kolozsvári szakorvosok [12].

A Zsidó Kórház egyetlen tudományos jellegű füzetét 1936-ban jelent meg: *A circumcisio* (Vallási és orvosi tanulmány, Cluj, 5696). Ebben Grünwald Ernő gyermekgyógyász és Lasz Gyula urológus tárgyalja az orvosi vonatkozásokat, Strohli Ferenc Tóbiás, az ortodox Hevra Kádisa rabbija pedig a vallási vonatkozásokat – még hozzá héber írású (valószínűleg jiddis nyelvű) részben. Ekkoriban már a felvilágosultabb családok kórházi viszonyok közt végeztették fiúgyermekük körülmetélését.

A Zsidó Kórházegyesület kebelében nézeteltérések keletkeztek 1937-ben, úgyhogy május 30-án nagy érdeklődés közepette tartották a tisztújító közgyűlést. Több mint 200-an, köztük számos vidéki küldött, gyülekeztek az ortodox hitközség nagytermében. Az elnök személye nem volt vitás, Sebestyén Józsefet tíz éves tevékenységéért ünnepelték, a vetélkedő felek valahogy kiegyeztek, mert a megválasztott 13 alelnök mindkét pártot képviselte. A vezetésbe az orvosok közül Róth Marcell és Stern Vilmos került be. Ebben az évben 4731 ambuláns és 1743 beutalt beteget kezelnek, a betegek 37%-a díjtalan, 40%-a más felekezetű, csak 45%-uk kolozsvári [13].

A következő év, 1938 a számadás és a nagy tervezgetés jegyében telik el. Ugyanakkor az antiszemitizmus is egyre jobban érezteti hatását. Február 25-én a kórház falai közt hal meg a Központi Ortodox Iroda elnöke, Wesel Albert (1863–1938) tordai főrabbi, a kórházalapítás támogatója.

A Zsidó Kórházegyesület április 24-ére meghirdetett közgyűlése előtt az Új Kelet mellékleteként 22-én jelenik meg egy négyoldalas összeállítás krétázott papírra nyomtatva a „Sebestyén Dávid és neje” cluji Zsidó Közkórház 10 esztendeje 1927–1937 címmel. Ez már a második összegzés, mert 1935-ben is megjelent egy kis színes füzetük [12].

Az ünnepi összeállítás vezércikkét Vass Zoltán jegyzi, ebben összefoglalja az addigi eredményeket. Sebestyén József, a kórházbizottság elnöke rámutat, hogy a kórház „most már az össz-zsidóság közkincse, és az ország bármely részéről ide került szegény betegek otthona”. A számos adatsorból kiderül, hogy tíz év alatt 10 963 beteget utaltak be, körülbelül 36%-uk volt ingyenes, 46%-ot tettek ki a kolozsvári illetőségűek. Érdekes módon már nem utalnak a más felekezetű betegek számára, arányára. Róth Marcell cikke a zsidó egészségvédelem szempontjait jelöli ki. Az utolsó oldal összefoglalja a már szigorúan nemzetiségi jellegű célkitűzéseket: „A cluji Zsidókórház szegény betegeket kezel és ápol, szülőnőknek nyújt otthonot, zsidó orvosok kiképzését segíti elő, zsidó ápolónőket nevel és így a zsidó nép egészségét védi. A Cluji Zsidó Kórházegyesület tartja fenn a kórházat tagdíjából, adományokból, alapítványokból.” Ott látható a tervezett új épület rajza is, olvasható rajta, hogy a legfelső emelet az Eszter nővérek otthona lesz. Az összeállítást a kórház látogatóinak és kezeltjeinek az emlékkönyvi bejegyzései tarkítják.

Az ünnepi közgyűlésen megjelenik Sebestyén Dávid özvegye, akit Hamburg József „a kórház anyja”-ként üdvözl. Sebestyén József beszámol az anyagi fedezet biztosításának módzatairól. Glasner főrabbi rámutat, hogy a Hевра kötelessége a fenntartásról gondoskodni. Fenichel Mór igazgató a gyógyító tevékenységről számol be. Roth Marcell ismerteti az új háromszintes kórházi pavilon tervét. Mikes Alfréd és Öhlbaum Áron tervezték, a Strasser és Öhlbaum cég fogja kivitelezni. Lesz benne 50 ágy, amiből kb. 20 az ingyenes betegeknek. A szuterénben előadótermet alakítanak ki, itt lesz az orvosi könyvtár és a bennlakó orvosok szállása. A II. emelet kizárólag az Eszter nővérek otthonául szolgál majd. Az ágyak nagy részét a belgyógyászati osztály kapja meg. A laboratórium is néhány új helyiségre számít. A munkálatokat még a tavasz folyamán elkezdik az alapozással. Egyelőre csak a szükséges összeg fele áll rendelkezésre [18].

A Sebestyén József vezette gyűjtőmunka nagy intenzitással folytatódik. Járják a vidéki kórházegyesületi csoportokat, s mindenütt újjászervezik, felfrissítik azokat. Így május közepén Désre látogatnak, ahol megünneplik

a helyi csoport alakulásának tizedik évfordulóját. Paneth Jakab főrabbi fogadja a Sebestyén József vezette küldöttséget, melyben részt vesz Fenichel Mór igazgató, Hamburg József, Róth Marcell és Büchler Dezső. Az utóbbi felvázolja az új épület tervét. A leköszönő Ordentlich Ferenc helyébe Ágai Adolf doktort választják elnökül, Paneth főrabbit díszelnökséggel tisztelik meg [17].

Az orvosi hivatás gyakorlása egyre több nehézségbe ütközik. 1938 elején a nem román diplomák „revíziója” kelt nagy riadalmat. Minden diplomát hiteles fordítással kísérve le kell küldeni Bukarestbe, hogy az ottani orvostudományi kollégium láttamozza. 1940 áprilisában újjászervezik az orvostudományi kollégiumokat, s csak annak tagjai folytathatnak orvosi gyakorlatot. Április 25-én tartják a hatalomváltás előtti utolsó kórházegyesületi közgyűlést. Ennek megnyitóján Sebestyén elnök szomorúan mutat rá, hogy bár az új épület falai már állnak, az elmúlt évben egyetlen kalapácsütés sem történt az építőtelepen. A kórházban akkora a zsúfoltság, hogy már a folyosók egy részére is ágyakat helyeztek, sőt egy négyszobás lakást bérelnek kórtermek céljaira. Az ortodox főrabbi mellett megjelenik dr. Weinberger Mózes, az új neológ főrabbi is. Az elnökséget újraválasztják. Sebestyén elnököt és Vass Zoltán főtitkárt 17 alelnök segíti.

Az 1940. augusztusi bécsi döntéskor megszűnik az Új Kelet című zsidó közéleti napilap, s a következő évekről alig rendelkezünk a kórházra vonatkozó adatokkal. 1941. október 19-én hosszas előkészületek után megalakul a magyar törvények szerinti Orvoskamara vitéz Novák Ernő orvosprofesszor vezetésével. Mint a jelentésből kitűnik, 664 orvos nyújtott be felvételi kérelmet, s ezek 35%-a (kb. 233) zsidónak minősült. Csak 398 tagot vettek fel, s közülük mindössze 9% lehetett zsidó, vagyis 36 személy. Így ennyien folytathatták hivatásukat. A Ferenczi Sándor szerkesztette 1941-es *Kolozsvári útmutató* felsorolja a városban lakó 197 orvost lakáscímével, illetve munkahelyével. A következők nevénél található a Zsidó Kórház munkahelyként: Roth Marcell sebész, egyetemi magántanár, kórházigazgató, Büchler Dezső nőgyógyász főorvos, Farkas Imre belgyógyász-röntgenológus, Goldglanz Henrik fül-orr-gégész, Kepes Imre gyermekgyógyász, Peller István belgyógyász, Samu Dezső bőrgyógyász, Weinberger Zsigmond ortopéd főorvos [1]. Más forrásból tudjuk, hogy Roth Marcell 1942-ben a fővárosba költözik, az ottani Maros utcai Zsidókórház főorvosa lesz [7], s 1945. január 12-én egy nyilas különítmény az orvosokkal és a 200 beteggel együtt őt is kivégzi. Nem találunk adatot arra, hogy ki vette át tőle az igazgatói tisztsé-

get. Bizonyára a kórház állandó orvoshiánnyal küzdött, mert egyesek nem kaptak működési engedélyt, másokat meg elvittek munkaszolgálatra. Úgyhogy az intézményt éppen csak fenn lehetett tartani.

Az 1944. májusi deportálások kezdetekor a Zsidó Közkórházat a MÁV-kórházhoz (volt Charité Szanatórium) csatolták, s Szőke Károly MÁV-főorvost nevezték ki élére, aki átalakításokba kezdett. Közben még bent fekvő zsidó betegek is maradtak a kórházban, s az ott lakó személyzet is megmaradt. Jakobi József belgyógyász beutaltként a kórházban bűjt meg és dolgozott. Egy ideig Bródy Bella fogorvosnő is ott tevékenykedett [7]. A front közeledtével a kórház teljesen kiürült. Se beteg, se orvos nem maradt benne. Szerencsére nem dúlták fel, csak garázdálkodók loptak el belőle ágyneműt, vittek el felszereléseket. Így az október 11-i felszabadulás után, október 20-án a túlélő zsidók a kórház helyiségében alakítják meg a Demokrata Zsidó Népközösséget. 1945 februárjában ad hírt a sajtó, hogy az első elhurcolt zsidó orvosok érkeznek Kolozsvárra, köztük Vass Zoltán, Weinberger Zsigmond, Lengyel Miklós. E hónapban újjáalakul az Orvoskamara, melynek elnöki tisztségébe Veress Ferenc orvosprofesszort, alelnökéül Livius Teliát és Traub Vilmost (egy románt és egy zsidót), titkárául Guzner Miklóst választják. Május 3-án a Zsidókórház udvarán gyülekeznek a túlélők, hogy elzarándokoljanak a téglagyárhoz a gettósítás évfordulója alkalmából. A menethez nem zsidók is csatlakoznak, közel négyezer fős tömeg emlékezik meg a szörnyű eseményről. Rendre számba veszik az elhunytakat. A holokaust áldozata lett Dóri Béla belgyógyász, Goldglanz Henrik fül-orr-gégész, Herskovits Izidor röntgenológus, Grünwald Ernő gyermekgyógyász – hogy csak a kórház egykori munkatársait említsük [10]. 1945-ben a kórház helyiségeit a deportálásból és munkaszolgálatból visszatérők menhelyéül használta a Demokrata Zsidó Népközösség, összefogva az újjáalakuló ortodox és neológ hitközségekkel.

A Zsidó Kórházegyesület újjáalakítására 1946 nyarán indul mozgalom. Augusztus 29-én tartják meg az első közgyűlést. Ezen Sebestyén Józsefet díszelnökké választják, Elekes Miklós lesz az új elnök, Weisz Ignác pedig az ügyvezető elnök. Hattagú elnöki tanács, tiztagú választmány és egy hölgybizottság segíti őket. Az orvosi bizottságba Elekes mellett Kis Árpád, Schwartz Árpád, Bródy Bella, Vass Zoltán és Heller József kerül be. Kórházigazgatóul Goldberger Edét választják, ő szeptember 15-től foglalja el állását. A betöltetlen orvosi állásokat rövidesen meghirdetik [28]. December 21-én már meg-

tartják a Zsidókórház-bált. Az újjáinduláshoz azonban sok pénz kell, ezt a Joint biztosítja, mely ezután évenkénti támogatásban részesíti az intézményt [11].

Az Egység című zsidó hetilap 1947. márciusi számából megtudhatjuk, hogy Erdélyben már három zsidó kórház is működik, mert beindult a nagyváradi, és Szatmáron is nyitottak egyet. A kolozsvári kórház 100 ágygal rendelkezik, 8 jól képzett orvos és 18 ápoló látja el a betegeket. A Joint segítségével sikerült modern felszereléshez jutni. A kórház igazgatója ekkor már Vass Zoltán, a fiatal orvosokat felkészítő tanulmányi kört Köppich Ferenc főorvos vezeti. Minél előbb be szeretnék fejezni a félbemaradt új épületet. Itt az Eszter nővérek otthonán kívül ortopéd és fogtechnikai laboratóriumot kell létesíteni, a hazatérők is igénylik ezeket. Szükség volna egy tudószanatóriumra is, mert nagyon sokan a háború alatt tébécét kaptak. A betegek 50–55%-át tudják ingyen ellátni [6]. A laboratórium augusztusban már olyan jól működik, hogy az újságban hirdetik, hányféle vizsgálatot végeznek, s az eredményt telefonon vagy táviratilag is közlik. 1947 decemberének közepén meghal a Kórházbizottság volt elnöke, Elekes Miklós, a város egyik legtiszteltebb zsidó orvosa, kítűnő pszichiáter. A kórház udvaráról temetik, Vass Zoltán kórházigazgató után a román egyetem Orvosi Kara nevében Mihail Kernbach dékán búcsúztatja, a temetőben Valeriu Bologa és Gaál Gábor mond beszédet [22].

A következő híradás már a Zsidó Kórház megszűntét tudatja. 1948. november 2-án államosítják a magán-szanatóriumokat, kórházakat és mozikat. Kolozsvárt a Park-szanatórium, a Szent Mária-szülőotthon, a Iubaş-szanatórium mellett a Református Kórház és a Zsidó Kórház szerepel a jegyzéken. A sajtó lelkesen üdvözlí az új kormányrendeletet. Rövidesen a Zsidó Kórház újonnan kinevezett igazgatója, Köppich Ferenc belgyógyász is nyilatkozik [16]. A kórház 90 ágygal került állami kezelésbe, megszüntetik az osztályrendszert, de a rituális kosztot még fenntartják. Remélhetően állami támogatással rövidesen befejezhetik a félbemaradt új épületet. Az igazgató mellé második emberré lép elő a gondnok, Mátis Béla. 16 orvos, 5 medikus és 18 nővér végez gyógyító munkát.

Az utódintézmény megőrizte levéltárában az államosítás utáni fizetésjegyzékeket [20]. A már Állami Zsidó Közkórházban (Spitalul Public Evreiesc de Stat) novemberben a következő orvosok voltak alkalmazva: Köppich Ferenc (39 éves) igazgató, Vass Zoltán (50) főorvos, Büchler Dezső (65) nőgyógyász, Wollheimer József (43) sebész, Schwarz Árpád (39) laboratóriumi orvos, Wasserstorm László (36) röntgenológus, Jakobi

József (65) belgyógyász, Kappel Izidor (59 [helyesen: 67]) gyermekgyógyász, Weinberger Zsigmond (52) ortopéd, Weinstein Gyula (44) fül-orr-gégész, Grünfeld Hermann (44) szemész; segédorvosok: Katz Tódor (33), Adrián Zoltán (33), Herskovits Adalbert (23), Dorián Vilmos (27) és Friedmann Lajos (43). A személyzet áll 2 adminisztrátorból, 4 tisztviselőből, 2 bábából, 11 ápolónőből és 7 takarítónőből. Ezt a névsort hivatalos dokumentum rögzíti. Löwy Dániel egy visszaemlékezést közöl Rosenfeld Károlytól, mely szerint ő és még Sajovits Pasa laboratóriumi orvos, Király Jenő szülész-nőgyógyász, Herskó Adolf sebész, Fischer Kálmán belgyógyász is ekkoriban ott dolgozott. Ez a visszaemlékezés és Florea Marin könyve is utal rá, hogy az 1945 utáni időkben átmenetileg Keresztesi Ferenc belgyógyász is betöltötte a kórházigazgatói tisztséget. Köppich a „párt emberének” számított. Rövidesen előadótanári rangban bekerült a román orvosi egyetem tanárai közé, sőt a rektori tanácsba is [7, 8].

1952 táján a kórházat III-as Belgyógyászati Klinikává minősítették, s élére a rehabilitált Iuliu Hațieganu professzort nevezték ki. Ugyancsak ide költözött a III-as Sebészeti, mely a romos Református Kórházban indult be, de ott mentőállomást hoztak létre [8]. Így a Zsidókórház csak az emlékekben maradt meg, de a szélesebb városi közönség még a század végén is a III-as kórházi tömböt csak zsidókórháznak nevezte, ez helyrajzi fogalomként vált. Napjainkra az egykori telket agyonszúfolták modern kórházépületekkel, az egész intézmény Octavian Fodor belgyógyász professzor nevét viseli.

Irodalom

1. Ferenczi S. - Kolozsvári útmutató, Erdély Könyvnyomda, Kolozsvár, 1941, 107–114.
2. Gaal Gy. - Egyetem a Farkas utcában, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012.
3. Gaal Gy. - Steiner Pál sebésztanár, az urológiai sebészet kolozsvári megalapozója, OrvTudÉrt, 2004, 77(2):170–175.
4. Gaal Gy., Gaal V. - A kolozsvári Vöröskereszt Kórház, OrvTudÉrt, 2005, 78(2):253–259.
5. Gidó A. (szerk.) - Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek, Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2009, 153–155.
6. Haupt Gy. - Látogatás az újjáépülő kolozsvári Zsidó Kórházban, Egység, 1947, 2(45), márc. 14.
7. Löwy D. - A Kálváriától a tragédiáig, Koinónia, Kolozsvár, 2005, 46–50, 356–359.
8. Marin F. - Facultatea de Medicină, școala medicală clujeană și spitalele din Cluj, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2004, 147, 372–416, 903–905.
9. Szabó I. - Erdély zsidói, Kadima kiadás, Cluj, [1938].
10. Szilágyi A. - Áldozatok és hőhéro. Egység, 1946, 1(11), júl. 18.
11. Weisz I. - A kolozsvári zsidóság a felszabadulás után, In: Carmilly-Weinberger M. (szerk.): A kolozsvári zsidóság emlékkönyve, Sepher-Hermon Press, New York, 1988, 249–256
12. A cluji „Sebestyén Dávid és Neje” Zsidó Közkórház első öt esztendeje 1929–1935, [Kolozsvár, 1935]
13. A cluji Zsidó Kórház múlt évi működése a számok tükrében, Új Kelet, 1938, 21(54), márc. 8.
14. A kibővített kolozsvári Zsidó Kórház, Keleti Újság, 1931, 14(201), szept. 4.
15. A kolozsvári Zsidó Kórház avatása, Fraternitas Rt, Cluj, [1931]
16. A kórházak államosítása – újabb lépés a szocializmushoz vezető úton, Egység, 1948, 3(129), nov. 12.
17. A kórházegyesület deji jubiláris gyűlése, Új Kelet, 1938, 21(110), máj. 18.
18. A Zsidó Kórházegyesület évi közgyűlése, Új Kelet, 1938, 21(93), ápr. 27.
19. Az Országos Zsidó Kórházegyesület közgyűlése, Új Kelet, 1921, 4(212), szept. 24.
20. Condica de plată a salariilor 1948–1950, Spitalul Evreesc de Stat, Fond Arhivistic – Institutul Regional de Gastroenterologie „Prof. O. Fodor” [Fizetések jegyzéke az utódintézménynél].
21. Dr. Büchler Dezső, Keleti Újság, 1932, 15(84), ápr. 10.
22. Dr. Elekes Miklós†, Egység, 1947, 2(84–85), dec. 19.
23. Dr. Hamburg József előadása a Zsidó Kórház orvosi körében, Keleti Újság, 1932, 15(144), jún. 26.
24. Dr. Jakobi József, Keleti Újság, 1932, 15(187), aug. 17.
25. Megalakult az Országos Zsidó Kórházegyesület, Új Kelet, 1921, 4(155), júl. 19.
26. Meghalt Sebestyén Dávid, Új Kelet, 1930, 13(175), aug. 14.
27. Sebestyén Dávidot választották meg a kolozsvári Zsidó Kórházegyesület díszelnökévé, Új Kelet, 1927, 10(232), okt. 18.
28. Új vezetőség a kolozsvári Zsidó Kórház élén, Egység, 1946, 1(19), szept. 13.
29. Visszapillantás a cluji Zsidó Kórház megalapítására és működésére, In: Mózes E., Szabó I. (szerk.): Száz év a kegyelet és jótekonyság szolgálatában, Ort. Chevra Kadisa kiadása, Cluj, [1936], 98–105.